

Sofija Sorić

Odjel za povijest umjetnosti
Sveučilište u Zadru
Obala kralja Petra Krešimira IV. 2
HR - 23000 Zadar

Prikaz / Review

UDK / UDC: 930.85(497.5Trogir)

DOI: 10.15291/ars.2935

Babićev Trogir

Babić's Trogir

SAŽETAK

Monografija *Trogir: grad i spomenici* Ive Babića kruna je njegova dugogodišnjeg istraživačkog i konzervatorskog rada na trogirskim spomenicima. U jednom opsežnom volumenu iznio je kompetentnu i cjelovitu sintezu dosadašnjih spoznaja o trogirskim spomenicima i urbanizmu te vlastitu interpretaciju grada u prostoru i vremenu. Kroz tri sistematično razdijeljena poglavlja obuhvaćene su sve važne umjetnine Trogira, od slikarstva, skulpture i zlatarskih djela, koje se čuvaju u nizu muzeja i riznica grada, do djela sakralne i profane arhitekture te urbanizma. Poseban doprinos autora jest znalački napisana urbanističko-kulturno-povijesna studija vremenskog i prostornog okvira Trogira i okolice iznesena u uvodnom poglavlju. *Trogir: grad i spomenici* bit će trajan i vrijedan priručnik svim istraživačima trogirske baštine, a zasigurno će pronaći svoj krug čitatelja i među najširoom publikom, ljubiteljima trogirске baštine.

Ključne riječi: Ivo Babić, Trogir, trogirski urbanizam, trogirski spomenici, povijest Trogira

ABSTRACT

The monograph *Trogir: The Town and Its Monuments* by Ivo Babić crowns the decades of his research and conservation work on Trogir's monuments. In this extensive volume, he has presented a competent and comprehensive synthesis of the current knowledge on Trogir's monuments and urbanism, as well as his own interpretation of the town in space and time. In three systematically divided chapters, he has covered all of Trogir's significant works of art, from painting, sculpture and goldsmithing artefacts preserved in various museums and treasuries of the city, to works of sacred and profane architecture and urbanism. A special contribution of the author is his expert urban-cultural-historical study of the temporal and spatial framework of Trogir and its surroundings, presented in the introductory chapter. *Trogir: The Town and Its Monuments* will be a lasting and valuable guide for all researchers of Trogir's heritage and it will surely also find its readership among the broadest audience, the lovers of Trogir's heritage.

Keywords: Ivo Babić, Trogir, Trogir's urbanism, Trogir's monuments, history of Trogir

Monografija *Trogir, grad i spomenici* u izdanju Književnog kruga Split i Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika, kao dio nakladničke cjeline Biblioteke knjige Mediterana 87 (Split, 2016), sažima u jednom volumenu od 545 stranica bogatu kulturnu baštinu Trogira.

Rijetki su gradovi čije ime povezujemo s jednim istraživačem, poput Poreča Milana Preloga, a koji u svojem dugom postojanju dožive izdanje monografije koja tematizira cjelokupnu povijesno-umjetničku baštinu utkanu u prostor i vrijeme. Ivo Babić, kao krunu svojeg dugogodišnjeg nastojanja na očuvanju i istraživanju trogirske baštine, iznio je kompetentnu i cjelovitu sintezu dosadašnjih spoznaja o njegovim spomenicima i urbanizmu te vlastitu interpretaciju grada u prostoru i vremenu. Treba spomenuti da je sličan zahvat objedinjenja povijesti, prostora, urbanizma i spomenika jednoga grada za Zadar napisalo nekoliko autora u više svezaka, pa je Ivo Babić istinito ustvrdio u uvodnoj riječi da je „preuzeo na sebe zahtjevan zadatak”. No, upravo je tekst iz ruke jednog autora, rođenog Trogirana, s eruditskim pogledom na sveukupnost povijesnih i umjetničkih činjenica, ono što daje snažan pečat i posebnu vrijednost ovoj knjizi u odnosu na slična izdanja.

Monografija o Trogiru razdijeljena je na *Uvod* gdje se Trogir smješta u prostor i vrijeme, potom na središnje i najveće poglavlje naslovljeno *Spomenička baština* te posljednje koje tematizira sakralna zdanja na Čiovu. Na kraju knjige navode se rukopisi, opsežna literatura i izvori te praktična kazala zemljopisnih pojmova i osobnih imena. Knjiga je opremljena izvrsnim fotografijama Alajbega, Bačića, Pervana te kvalitetnim arhitektonskim snimkama i grafičkim priložima.

Uvodno poglavlje s riječju autora uvodi nas u kompleksnost i iznimnost trogirske baštine. Riječ je o gradu u kojem se nalaze djela nekih od najpoznatijih umjetnika naše povijesti umjetnosti poput Radovana, Blaža Jurjeva, Andrije Alešija, Nikole Fiorentinca, Ivana Duknovića, uz brojna druga manje poznata imena. Drugi aspekt iznimnosti Trogira jest njegov urbanizam, koji se bez prekida može pratiti od formiranja isejske naseobine do danas gdje se riječima autora „unutar zadanih okvira zidina, koje prate oblik otočića, ispreplelo gusto tkanje urbanog tkiva.” *Uvod* je razdijeljen na dva potpoglavlja, koja su ujedno i najveći doprinos te autorski potpis Ive Babića. Naime, autor znamenite kulturološko-povijesne studije *Prostor između Splita i Trogira* (1984) te sabranih ekološko-socioloških eseja, britkih polemika i članaka *Od ubavog do gubavog* (1994), da spomenemo samo neke, u ovim poglavljima ispreda posebnu, vrlo osobnu, a ujedno prepunu činjenica, priču o nastanku grada, njegovim stanovnicima, usponima i padovima te konačno o stanju očuvanosti trogirske baštine.

Poglavlje skromno naslovljeno *Prostor* možda je vrhunac ovog izdanja. Naime, riječ je o izvornoj babićeovskoj studiji prostora Trogira i okolice koja polazi od toga da nema nevažnih spoznaja te da se sve silnice prirodnih datosti, povijesti, društva, ekonomije, ljudi i spomenika sažimaju u jednu filigranski istkanu priču grada. Autor kreće od geološke podloge grada – oblika i položaja otočića, preko formiranja dviju luka, nastanka dvaju mostova i putova koji vode iz grada i u njega, morskih i kopnenih. Nekadašnje stanje povijesne jezgre ilustrirano je brojnim kvalitetnim starim fotografijama i grafičkim prikazima. Dio o komunalnom teritoriju osobito podsjeća na Babićevu studiju *Prostor između Splita i Trogira* sa znalačkom interpretacijom zrellog autora koji vodi računa o svim činiteljima prirodnih i kulturnih konfiguracija. Iznimno oko, senzibilitet i svjedočanstva osobnih sjećanja Ive Babića zabilježeni su u tekstu o poetici okolnog prostora koji pred nama izranja u jednom nevinijem obliku. Poglavlje o prirodnoj sredini ispunjeno je brojnim povijesnim zabilješcima o stanju šuma, vrstama ptica i riba. *Zdravstveno-higijenske prilike, Život unutar zidina, Kohabitacija živih i mrtvih, Kohabitacija ljudi i životinja* poglavlja su u kojima se nalazi živa slika srednjovjekovnoga grada ilustrirana kroz niz arhivskih podataka i odredbe statuta, tužnih i smiješnih, konkretnih i onih maglovitih, gdje je nit vodilja autentično autorovo iskustvo.

Pregled povijesti Trogira pod naslovom *Vremenski okvir*, na stotinjak stranica čini najopsežnije potpoglavlje knjige i kreće od prapovijesti i „protopovijesti” do nastanka grada kao isejske naseobine. Urbanizam i ostatci helenističkog Traguriona i rimskog Tragurija predočeni su temeljito kroz interpretaciju povijesnih podataka i arheoloških nalaza, uključujući i okolni prostor. Slijedi potom preživljavanje grada kroz burna povijesna razdoblja kasne antike, protobizantskog razdoblja i ranog srednjeg vijeka s formiranjem kršćanske zajednice i trogirске *civitas*. Zналаčki je napisana povijest srednjovjekovne komune, s temama poput socijalne strukture i klasnih odnosa, gospodarskih prilika, religioznog i intelektualnog života te pučke oralne kulture. Današnji izgled povijesne jezgre Trogira nastao je u srednjem vijeku, stoga je poglavlje o prostornim transformacijama grada osobito važno. Slijedi opširan tekst o novom vijeku pod vlašću Serenissime i s neprestanom turskom prijetnjom, sa sličnim slijedom tema kao u prethodnom poglavlju, ali i s posebnim osvrtom na utvrđivanje grada i urbane transformacije. Ivo Babić ovdje isprepliće i tumači rezultate arheoloških istraživanja, povijesne zapise s vlastitim polemičnim komentarima pojedinih konzervatorskih zahvata.

Povijesni pregled završava razdobljem od kraja mletačke vlasti do Trogira u Republici Hrvatskoj gdje nije zanemaren ni jedan aspekt tog burnog razdoblja izmjene brojnih vlasti. Na kraju poglavlja Babić progovara s kritičkim osvrtom na negativne urbanističke pojave, poput divlje izgradnje uzrokovane nekontroliranim turizmom („Trogir je danas utupljen u golemu, bezličnu splitsku konurbaciju koja je progutala cijeli prostor uz Kaštelanski zaljev”) te završava mišlju da Trogir, kao i drugi dalmatinski gradovi, danas doživljava svoju civilizacijsku regresiju. Poglavlje o povijesti Trogira ispunjeno je brojnim napisima, gdje autor ne izostavlja i one recentnije, te citiranjem niza arhivskih zapisa koji dopunjavaju sliku njegove povijesti, posebno se osvrćući na ljudske priče koje u biti grad i sačinjavaju. Tekst je popraćen, kao i prije, brojnim starim fotografijama i grafičkim prikazima koji sačinjavaju posebno bogatstvo ovog izdanja.

Zaista težak zadatak sažimanja dosadašnjih spoznaja o trogirskim spomenicima uspješno je realiziran u poglavlju *Spomenička baština*. Babić kod svakog spomenika iznosi i interpretira sve relevantne rezultate dosadašnjih istraživanja, uz navođenje najvažnijih bibliografskih jedinica čime tekst ostaje pregledan i neopterećen suvišnim citiranjem, dok sa svoje strane nudi informacije za daljnja istraživanja pojedine teme. Središnje poglavlje knjige pregledno je organizirano podjelom na profanu i sakralnu baštinu, pod kojima potom podnaslovi upućuju na pojedinačne spomenike.

Profana spomenička baština započinje poglavljem o urbanističkoj cjelini grada s uvodnom elegijom Ivana Lipavića iz 1465. godine koja određuje ton teksta u kojem Ivo Babić znanom mu poetikom šeće „kroz gusto tkanje urbanog tkiva” Trogira. Slijedi poglavlje *Utvrde Trogira*, razdijeljeno na zasebna potpoglavlja: *Sjeverna gradska vrata s ostacima bedema i stražarnicom*, *Ostaci južnih gradskih zidina s tzv. kulom sv. Nikole*, *gradskim vratima*, *malom ložom i štandarcom*, *Tvrđava Kamerlengo* te *Kula Sv. Marka* čime su pokriveni svi ostatci fortifikacija, s njima povezani sadržaji te zasebna i najvažnija trogirska utvrđenja. Potom se obrađuje zapadni rub otočića zvan Batarija s gloričetom iz vremena francuske vlasti gdje se polemizira o uporabi tog prostora i smještaju gloričeta. Slijede komunalni spomenici kao što su *Komunalna palača*, *Velika komunalna loža na glavnom gradskom trgu*, *Toranj gradskog sata s crkvom sv. Sebastijana*, *Cimatorij* i *Spomen stub s piramidom na vrhu* gdje je obrađen prostor glavnog gradskog trga kao mjesto sakupljanja svih silnica grada i mjesto isticanja političke i crkvene vlasti. Uz trg su smještene i opisane sudska zgrada te nekadašnja Biskupska palača. Privatna stambena arhitektura Trogira, s nekim od najpoznatijih sačuvanih cjelina, predstavljena je nizom palača trogirskih obitelji kao što su Velika palača Cippico, Mala palača Cippico, Plača Lucić i ostale kuće istog roda, Palača Stafileo/

Štafilić, Kuće roda Andreis, Sklop obitelji Dragazzo, Kuća Berislavić i konačno Palača Garagnin-Fanfogna s Muzejom grada Trogira. Kod stambene arhitekture isprepliće živote pojedinih obitelji sa sačuvanim prostorima što obogaćuje sliku tih privatnih ambijenata, a dopunjuje komentarima o narušavanju takvih objekata neprimjerenim zahvatima najčešće u turističke svrhe. I ovdje Babić donosi brojne natpise sačuvane u kućama te primjerenu grafičku dokumentaciju i stare fotografije.

Krećući se među izlošcima Muzeja grada, u kojem je najvažniji eksponat Duknovićev anđeo s bakljom, svako toliko zaustavlja se da bi komentirao neki duhoviti natpis ili pak ozbiljniji, poput onoga na grbu obitelji Cega gdje se očituje ne samo „nedobrohotnost naručitelja, već se i naslućuje zasićena atmosfera sabijenog grada s mentalnim poljima nesnošljivosti i mržnje”. Pregled završava polemičkim tonom o prenošenju većeg dijela skulpture iz Muzeja grada u Pinakoteku (Muzej sakralne umjetnosti). Izložci u Pinakoteci temeljito su obrađeni, poput svojevrsnog kataloga izložbe, a istovremeno oplemenjeni autorovim mislima poput one uz jednu od najstarijih trogirskih slika (poliptih iz katedrale, 13. st.): „... nanizani dragulji, od kojih se neki još palucaju, poput zapretanih žeravica, ispod mreke koju je nanijelo vrijeme.”

Ivo Babić, uz brojne povijesne podatke i znalačku interpretaciju prikazuje blisku okolicu Trogira, gdje se provlači ponekad polemični, a ponekad nostalgичni ton o nekadašnjem izgledu perivoja Garagnin-Fanfogna i ljetnikovcu Garagnin u Divuljama. Građevni sklop Mlinica u podužem je tekstu istaknut kao jedinstveni spomenik industrije iz 16. stoljeća. Autor potanko iznosi sve relevantne povijesne podatke, s naglaskom na brojne natpise koji tu gospodarsku građevinu „semantički obogaćuju”. Opisano je zdanje suštinski utkano u svoj prirodni ambijent čije mijene Ivo Babić znalački bilježi te konačno završava poglavlje pjesničkim slikama K. Quiena i G. Benić.

Poglavlje o sakralnim spomenicima primjereno započinje katedralom Sv. Lovre. Tekst o katedrali, na šezdeset i tri stranice, svojevrsna je knjiga u knjizi. Iznimno vrijednu nepokretnu i pokretnu baštinu katedrale Babić je pregledno podijelio nizom podnaslova koji omogućuju snalaženje u tako bogatoj građi. Započinje povijesnim podacima iznesenim u podpoglavljima: *Ritam gradnje, Graditelji, kipari i klesari, te Dobrotvori, biskupi, skrbnici*. Opis katedrale sistematično se kreće od tlocrtne dispozicije, vanjskog izgleda, predvorja, zapadnog pročelja, zvonika pa do unutrašnjosti predvorja gdje slijedi opis zapadnog, Radovanova portala. Temeljito je iznesen u nas jedinstven skulptorski i ikonografski program portala s neizbježnim Babićevim zabilješkama o Radovanovoj kiparskoj genijalnosti i senzibilnosti gdje ističe prostorno rješenje lunete, enciklopedijsko poznavanje prirodnog svijeta i njemu svojstveno oblikovanje: „Opipava ljuskave kape, čuperke kose, runa, mekoću ili napetost tkiva, paperje u krilima anđela i ptica.” Slijedi potom opis okulusa, unutrašnje strane lunete s križem i znakovitim tekstom te zaključno razmatranje Ive Babića o Radovanu kao afirmiranu kiparu koji bi mogao biti autor nekih dijelova glavnog portala Sv. Marka u Veneciji. Podroban je opis unutrašnjosti katedrale, njezine arhitekture i liturgijskog namještaja (ciborij, propovjedaonica, korske klupe), a uz njih autor donosi prijepise važnijih nadgrobnih natpisa. Posebno tematizira nekadašnju, staru kapelu Sv. Ivana, zatim oltare i slike, orgulje, pjevalište i ceremonije. Autor počesto ubacuje izvorne tekstove Farlattija, Lucića i Andreisa koji umnogome dočaravaju nekadašnji prostor i opremu katedrale. Naravno, zasebna su potpoglavlja *Krstionica i Kapela Sv. Ivana Trogirskog* gdje se iznose svi relevantni rezultati dosadašnjih istraživača. Posebno su opisani sakristija, trezor i riznica gdje se čuvaju važni primjeri liturgijskog posuđa i ruha, nekoliko kipova, slika te važni relikvijari, poput dvaju u obliku ruke sv. Ivana Trogirskog. Konačno, Ivo Babić ovim je tekstom ostvario nezaobilazan vodič po trogirskoj katedrali.

Nakon katedrale slijede ostale trogirске crkve i samostani. Od nekadašnjeg muškog benediktinskog samostana Sv. Ivana Krstitelja, sačuvana je samo crkva. Iznosi se

važnost i izgled nekadašnjeg samostana, a potom opisuje crkva koja je kronološki i stilski bliska katedrali te su je vjerojatno podigli isti majstori. Ovdje, kao i kod katedrale, autor posebno tematizira zidarske znakove koji povezuju obje građevine. U crkvi je postavljena trajna izložba *Nikola Ivanov Firentinac u Trogiru* čiji postav Ivo Babić kritizira dok nabroja skulpture koje su „otuđene” iz lapidarija Muzeja grada Trogira ili prenesene sa svojeg izvornog smještaja, poput kipa sv. Jeronima iz kapele Sv. Ivana Trogirskog ili kipa sv. Ivana Krstitelja iz krstionice. Potom obrađuje dugu povijest i kompleksnu strukturu ženskog benediktinskog samostana i crkve Sv. Nikole. Posebno je opisan interijer crkve s baroknim oltarima i palama i nadgrobni natpisi znamenitih trogirskih obitelji. Samostanska zbirka umjetnina *Kairos* sa svojim najvažnijim izloškom, helenističkim mramornim reljefom s likom Kairosa, sadrži još niz vrijednih umjetnina, od ranokršćanskih ulomaka, srednjovjekovnih slika, jednog slikanog raspela, drvenog reljefnog poliptiha, nekoliko kretske-mletačkih ikona do baroknih slika. Drugi ženski benediktinski samostan Sv. Petra pregrađen je u doba baroka, pa se u crkvi nalazi niz vrijednih baroknih oltara s palama te grobovi obitelji Cippico i Andreis. Od trećeg ženskog benediktinskog samostana s crkvom Sv. Mihovila, koji se nalazio na Pasikama, sačuvan je samo zvonik, dok o njegovu značenju svjedoče izneseni povijesni podatci, a o unutrašnjosti slika Emanuela Vidovića. Velik dio predgrađa Pasike zauzima samostan i crkva Sv. Dominika s prostranim klaustrumom, a u crkvi je smještena poznata grobnica obitelji Sobota, rad Nikole Firentinca. Uz crkvu smještena je umjetnička zbirka s brojnim relikvijarima i poliptihom Blaža Jurjeva. U sklopu nekadašnjeg franjevačkog samostana nalazila se crkva Gospe od Anđela, sačuvana je i nalazi se na kopnu ispred grada. Autor potom povijesnim podacima potkrepljuje važnost nekadašnje zgrade i crkve Sv. Duha, sjedišta bratovštine. Slijede dvije nestale crkve, Sv. Stjepana i Sv. Roka, a potom ruševine Sv. Marije od Trga, važne šesterolisne građevine i ostatci crkve Sv. Lava. Obrađene su zatim rano-srednjovjekovna crkva Sv. Martina (Sv. Barbare), barokna crkva Gospe od Karmela i gotičko-renesansna crkva Svih svetih. Posljednje poglavlje knjige obrađuje sakralna zdanja na Čiovu, s nizom manjih crkvi i trima samostanima od kojih je najpoznatiji onaj Sv. Križa koji je sagrađen kao jedinstvena cjelina u 15. stoljeću, no danas je zapušten. Pregledom spomeničke baštine na Čiovu završava ova opsežna studija Trogira i njegova prostora.

Knjiga *Trogir, Grad i spomenici* zasigurno će pronaći svoj krug čitatelja među najširim publikom, ljubiteljima trogirske baštine te biti trajan i vrijedan priručnik svim istraživačima trogirske baštine. Knjiga, s jedne strane, nudi obilje informacija o Trogiru, gradu i spomenicima, a s druge, užitak čitanja teksta iz pera Ive Babića, gdje se prepliću dugogodišnje iskustvo i intimno poznavanje grada i ljudi, navada i mijena. U svako poglavlje autor je utkao sebe, svoje iskustvo i znanje, a svako toliko iz niza informacija zaškri duhovita primjedba, polemički ton ili pak izravna kritika, što tekst čini suvremenim i bliskim čitatelju, približava i čini živim daleke povijesne činjenice i spomenike. Ivo Babić u naslijeđe nam je ostavio iznimnu knjigu o jednom gradu, gledanom njegovim očima, pronicljivim, plemenitim i duhovitim.